

ВОДЕНИЦА НА ФЛОСИ – КРИТИКА КОНЦЕПТА ОБРАЗОВАЊА У ВИКТОРИЈАНСКОЈ ВЕЛИКОЈ БРИТАНИЈИ

Наташа В. Нинчетовић¹

Сажетак: Џорџ Елиот није била само значајна викторијанска списатељица, већ на првом месту интелектуалка. Она је сматрала да књижевност има озбиљну улогу у реформи друштва, моралну и едукативну функцију. Елиотова је своје идеје о смеру у којем би друштво требало да се креће уткала у своја дела, те се интерпретација њеног опуса не може одвојити од друштвених прилика у викторијанској Великој Британији. Циљ овог рада је да укаже на чињеницу је Џорџ Елиот у роману Воденица на Флоси на посредан начин изнела своју критику званичног концепта образовања викторијанског периода. Као полазна тачка нашег истраживања изложен је кратак преглед друштвених околности, на који се надовезују ставови Џорџ Елиот о питању образовања, који се могу наћи у њеним есејима и писмима. Воденица на Флоси је сликовита илустрација ставова Џорџ Елиот о потреби за реформисањем образовања и другачијег приступа овом врло значајном питању. Импликација овог романа је да образовање мора бити прилагођено потребама и способностима ученика, али и да се образовање не сме сводити на комодитет, већ да треба проширити свест о томе да едукација има много шири и важнију улогу од стицања дипломе и средства које ће омогућити лакше запослење.

Кључне речи: образовање, комодитет, индивидуалност, женско образовање, усмерење.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Викторијанско доба донело је промене у свим сферама живота на британском острву, укључујући и образовање. Рејмонд Чепмен (Raymond Chapman) у књизи *The Victorian Debate: English Literature and Society 1837-1901* наводи податак да је стопа писмености у периоду од 1841. до 1900.

---

¹ natasa.nincetovic@pr.ac.rs Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet u Kosovskoj Mitrovici, Katedra za engleski jezik i književnost

године скочила са 67,3% на 97,2% међу мушкарцима и са 51,1% на 96,8% међу женама (Chapman, 1968, р. 90). Елизабет Гаргано (Elizabeth Gargano) у књизи *George Eliot in Context* такође указује на чињеницу да је у XIX веку дошло до важних реформи када је у питању образовање, те да је Велика Британија крајем истог века имала “национлани школски систем, утврђене стандарде за едукацију наставника, као и обавезно похађање школе” (Gargano, 2013, р. 115). Ипак, не треба губити из вида да, иако је у овом периоду основно образовање постало обавезно, оно је истовремено било и родно одређено. Узрок родно одређеног образовања је у концепту одвојених сфера, карактеристичним за викторијански период, као и у дубоко усађеном уверењу да су мушкарци и жене, будући да се „суштински“ разликују, предодређени за другачије улоге. образовање мушкараца схватано је озбиљно, док је образовање жена било површно. Дечаци и девојчице нису ишли у исте школе. Девојчице су училе вештине, језике и лепо понашање, а главни циљ таквог образовања био је да имају о чему да разговарају са мушкарцима. Први женски универзитет отворен је 1848. године (Queen's College), а у почетку је школовао само будуће гувернанте.

Наравно, девојке су могле да уче и код куће, али је то зависило од става породице. Патриша Томпсон (Patricia Thompson) у књизи *The Victorian Heroine: a Changing Ideal 1837-1873* указује на чињеницу да су различити став према женском образовању имале побожне и неконформистичке породице. Побожне породице сматрале су да је за женску децу довољно да уче онолико колико им је било потребно да ваљано обављају своју друштвену улогу, док су породице либералнијих гледишта подстицале девојке да читају и да се образују (Thomson, 1956, р. 17). Томпсон наводи да су некада девојке училе под менторством брата или оца, док су одлучније училе самостално (Thomson, 1956, р. 14). Као пример породице као стимулативног окружења Томпсон наводи породицу романсијерке Харијет Martino, док Џон Ригнал (John Rignall) у есеју о Џорџ Елиот у књизи *Scott, Dickens, Eliot, Hardy: The Great Shakespearians* тврди да је сличну подршку имала и Џорџ Елиот. Ригнал пише да је Роберт Еванс, отац Џорџ Елиот, „озбиљно схватао образовање, те да је сво троје деце слао у интернат. Мери Ен Еванс је почела да похађа интернат већ са 5 година (Rignall, 2011, р. 96). Отац је куповао ћерки све књиге које је тражила, а ангажовао је и учитеља који је Мери Ен подучавао италијански и немачки (Rignall, 2011, р. 97).

Викторијанско доба је период успона средње класе. Богаћење буржоазије значило је да су младе жене припаднице средње класе имале много слободног времена, будући да је свака иоле пристojна кућа имала послугу која је обављала кућне послове. Један од омиљених женских хобија био је читање. Храбрије међу њима одважиле су се и писале романе, мада је критика (коју су углавном сачињавали мушкарци) била оштра и оптерећена предрасудама. Ипак, како истиче Џон Кучич (John Cusich) у чланку *Intellectual Debate in the Victorian Novel*, књижевност је „била област у којој

су жене могле да се изразе, док су области попут религије и науке још дуго остале затворене за жене“ (Kucich, 2000, p. 230).

Викторијанско доба несумњиво је било време буђења свести код жена о свом потчињеном положају. Иако изложене индоктринацији на свим нивоима, жене полако схватају колико је неповољан њихов положај и почињу борбу за равноправност. За еманципацију жена, по речима Рејмонда Чепмена, нису заслужне само активисткиње сифражетског покрета, већ и жене које су личним примером показале да могу да се такмиче са мушкарцима у разним областима (Charman, 1968, p. 12). Џорџ Елиот идеални је пример жене која је показала да озбиљна књижевност није резервисана само за мушкарце. Елиот је, како тврди Џон Кучич, успела да споји елементе романа о манирима (тзв. „domestic novel“) са интелектуалним романом, који је сматран мушким (Kucich, 2000, p. 212).

Званично, викторијанско друштво је много полагало на образовање. Циљ образовања био је да појединац максимално искористи сопствене потенцијале, што ће му омогућити да напредује у друштву, али ће исто тако друштво учинити бољим. Ипак, у пракси је ситуација била много комплекснија. Како истиче Кејт Роналд Џонс (Keith Ronald Jones) у докторској дисертацији *Education, Class and Gender in George Eliot and Thomas Hardy*, образовање је у викторијанском друштву било класно и родно одређено (Jones, 1995, p. 1). Жене су биле потчињене мушкарцима и нису имале једнаке шансе када је у питању образовање, али су међу женама из различитих класа такође постојале разлике. Наиме, најограниченији приступ образовању имала је радничка класа. Њима су сервиране само мрвице знања како би остали покорни и послушни. Људи на моћним позицијама плашили су се да би „превише“ знања могло да подстакне радничку класу на бунт и борбу за већа права. Како тврди Кејт Џонс, у најповољнијем положају када су у питању жене биле су припаднице аристократије јер су оне имале приступ образовању и могле су да уче како би задовољиле жељу за знањем (Jones, 1995, p. 22). Припаднице средње класе, пак, од малих ногу су васпитаване да је њихова једина каријера удаја. образовање које је сматрано прикладним за те девојке требало је од њих да начини узорне домаћице, супруге и мајке. Јавне школе масовно су отворане у другој половини XIX века, али је њихова улога, како примећује Аса Бригс (Asa Briggs), аутор књиге *A Social History of England*, била више друштвена него образовна – главни циљ школског образовања био је да појединац прихвати своје место у друштву (Briggs, 1999, p. 290).

ЏОРѢ ЕЛИОТ – ВОДЕНИЦА НА ФЛОСИ

Џорџ Елиот (George Eliot) је писала у периоду када је питање образовања постало предмет бурне расправе у викторијанском друштву. Елиотова је често критиковала формално образовање, а основни разлог за такав став је чињеница да се на образовање гледало као на средство које треба

да помогne појединцу да оствари свој циљ, био то напредак на друштвеној лествици или удаја за „добру“ прилику. Овакав концепт образовања у којем се образовање своди на komodитет је површан и погрешан. За Џорџ Елиот образовање није неминовно морало да значи каријеру, нити је то што жена жели да стекне знање значило да она хоће да се одрекне своје улоге домаћице. Како истиче Норман Пејџ (Norman Page) у књизи *Writers in their Time: George Eliot*, „једнако право на образовање значило је да жене имају право на избор, али није увек значило запослење. образовање је требало да има далекосежне ефекте, а образовање које је требало да послужи као средство за каријерно напредовање једнострано је и неће развити потенцијале појединца (Page, 1993, p. 97).“

Пејџ наводи да је Џорџ Елиот разумела да образовање може бити формално и неформално, школско и културно (Page, 1993, p. 89). За њу је, како сматра Пејџ, образовање подразумевало „на првом месту морално, а затим и емоционално и интелектуално сазревање појединца (Page, 1993, p. 96). О природи и циљу образовања она пише у чланку *Silly Novels by Lady Novelists* (1856), где између осталог примећује да образовање не треба поистовећивати са репродукцијом негде прочитаних чињеница без раумевања. Најопасније су, како тврди Елиот, ауторке романа које имају штуро знање и без устручавања се тим знањем размећу. Истински мудра и културна жена, како примећује Елиот, није неко ко се размеће својим знањем. Баш напротив, што је жена културнија и више у току са знањем, она је пристојнија и једноставнија у свом опхођењу (Eliot, 1856, pp. 454–455). У овом чланку Елиотова заступа идеју да се жене у књижевности могу мерити са мушкарима и да могу писати врхунска књижевна дела (1856: 456), али да на негативан став критике према списатељицама итекако утичу романсијерке које писању романа приступају лакомсилено и површно.

Однос Џорџ Елиот према питању образовања, а нарочито женског образовања, комплексан је. Иако је ова списатељица живела неконвенционално, она није била неко ко се силно борио за већа права жена. Иако свесна да жене заслужују исте шансе као и мушкарци, схватала је да се то не може догодити преко ноћи, као и да је одговорност и на друштву и на самим женама. У есеју *Margaret Fuller and Mary Wollstonecraft* (Eliot, 1855) она указује на чињеницу да је неопходан обострани труд како би дошло до промена:

Са једне стране, чујемо да позиција жене не може бити унапређена док се жене саме не поправе; са друге стране, да жене не могу постати боље док се не поправи њихов положај – док закони не постану праведнији и шире поље отворено за женску активност. . . . Постоји вечита акција и реакција између појединаца и институција, морамо настојати да постепено поправљамо оба— то је једини начин на који се људски проблеми могу решавати (Eliot 1855: 989).

Овакав став Џорџ Елиот, једне од најистакнутијих представника енглеског реализма, сасвим је у духу једне од основних претпоставки

реализма да је друштво као целина добро, али неке сегменте друштва треба поправити. Да би дошло до напретка сваки појединац мора да се потруди да оствари свој максимум, будући да је Елиотова веровала да је свако одговоран за себе и мора се суочити са последицама својих одлука.

Предуго је викторијанска култура промовисала идеју о великим разликама између полова. Чувена је реченица из овог периода да је „биологија судбина“, те да је мушкарац интелектуално изнад жене, док је жена моралнија. Џон Стјуарт Мил (John Stuart Mill), један од најзначајнијих британских филозофа XIX века, јавно је говорио о неравноправном положају жена. У књизи *Потчињеност жена (The Subjection of Women, 1869)* он пише о вековном тлачењу жена од стране мушкараца и потреби да се такав тренд не продужва. Он, између осталог, у овој књизи тврди да оно што је викторијанска култура дефинисала као женску природу заправо представља „вештачку творевину, резултат присилног потискивања у неким смеровима, као и неприродне стимулације у другим смеровима (Mill, 2017, р. 12). Слично мишљење заступала је и Емили Дејвис (Emily Davies), ауторка књиге *Женско високо образовање (The Higher Education of Women, 1866)*. Емили Дејвис, припадница сифражетског покрета, најпознатија је по свом залагању да жене остваре пуно право на високо образовање. Образовање, како је сматрала Дејвис, не треба да буде родно одређено. Како нема релевантних доказа који би потврдили тезу о наводним суштинским разликама међу половима, оба пола би требало да имају једнаке шансе када је у питању образовање. То је, како тврди Дејвис, једино логично имајући у виду да су сличности између полова много веће од њихових међусобних разлика (Davies, 2003, pp. 169–170).

Џорџ Елиот је такође заступала став да мушкарци и жене треба да имају једнаке шансе да се образују. У једном свом писму она тврди да жене морају имати приступ истом фонду знања као и мушкарци; њихови животи (животи мушкараца и жена) морају бити под утицајем заједничке вере као њихове дужности и основе. А ово јединство у вери може се постићи само ако и једни и други на располагању имају иста складишта знања (Eliot, 2005, р. 58).

Међутим, треба нагласити да Џорџ Елиот, иако је подржавала идеју да жене треба да имају једнако право на образовање као и мушкарци, није узимала активног учешћа у распламслаој борби сифражеткиња за равноправност полова. Неколико је узрока што је њен став био такав. Најпре, Елиот је веровала да је еволуција друштва неумитна и незаустављива, али да је у питању сложен процес који неће изменити неки радикални покрет, већ до суштинских промена може доћи само постепено. За Џорџ Елиот „женско питање“, како тврди Тим Долин (Tim Dolin), аутор књиге *Џорџ Елиот (George Eliot, 2005)*, „је људско питање, а не посебан случај“ (Dolin, 2009, р. 46). Овакво мишљење сасвим је у духу става Шарла Фуријеа, који је први употребио термин „феминизам“, а под тим термином је подразумевао еманципацију жена у оквиру шире друштвене еманципације. Да би дошло до

суштинских промена када је у питању положај жене људи морају променити своје ставове, те треба мењати свест појединца, а за то је потребно много времена и труда. Елиот је веровала да је роман један од оруђа које треба да утичу на појединце и обликују његове ставове и убеђења. Друго, однос Џорџ Елиот према женском питању, како наводи Тим Долин „утемељен је у конзервативној идеологији“ (2005: 142). Долин примећује да су за Џорџ Елиот мушкарци и жене другачији. Разлике су резултат „јединственог психолошког развоја сваке жене, који има за последицу велику разлику у односу осећања и менталне акције код мушкараца и жена“ (Елиот, Letter IV: 467).

Не треба заборавити да је роман до викторијанског доба имао пре свега забавну функцију, те да није схватан озбиљно. Писци попут Џорџ Елиот заслужни су што је роман у XIX веку доживео велику популарност и што је добио сасвим другачију, едукативну и моралну функцију. Наиме, у викторијанском друштву владао је обичај гласног читања романа у салонима, те је зато садржај романа требало да буде озбиљан и прилагођен читаоцима свих узраста. Романи Џорџ Елиот су, како сматра Норман Пејџ, несумњиво имали дидактичку функцију (Page, 1993, p. 46). Елизабет Гаргано примећује да Џорџ Елиот није настојала да подучава посредством „смелих тврдњи и налога, већ кроз идентификацију и саосећајност“ (Gargano, 2013, p. 117). У опусу Џорџ Елиот доминирају две наизглед непомирљиве тежње – да појединац мора бити друштвено одговоран, али и да треба показати разумевање и саосећање према сваком.

Да би неко остварио своје потенцијале мора да схвати ко је и шта жели, те је самоспознаја од кључне важности за нормалан развој појединца, а далекосежно и друштва. Меги Таливер очигледно завиди Тому на његовој позицији у друштву. Том Таливер, упркос томе што не разуме латински и што му формално образовање задаје главобоље, има веће шансе да успе и учини нешто што ће породицу спасити од банкротства. Меги завиди Тому зато што је мушко, свесна да је њен пол ограничава и да због свог пола не може да иде у свет и учини нешто велико и значајно. Меги је неко ко живи у свету емоција, али се она у том свету осећа ограничено и несрећно. Џорџ Елиот у једном свом писму указује на то да такав проблем имају многе жене: „Ми жене смо увек у опасности да живимо искључиво у наклоностима, и иако су наклоности можда најбољи дар који имамо, морамо имати и независан живот— уживање у стварима због њих самих“ (Eliot, 2005, p. 106 Letter V). Меги је жељна знања, она жели да ужива у књигама, у музици, у уметности. Међутим, такав живот у њој буди многе жеље које су у супротности са очекивањима њене породице, а на првом месту брата, који на њу има неоспрно највећи утицај. Меги је збуњена, она трага за неким магичним сазнањем које ће јој помоћи да докучи животне тајне. Она се нада да се такво сазнање крије у књигама, те би жарко желела да га пронађе:

желела је да дође до неког решења које би јој помогло да све то разуме, а тиме и да поднесе тешки терет који се свалио на њену младу душу. Да је

стекла „право знање и мудрост одраслих људи“, онда би, чинило јој се, знала тајне овога живота; само да има књига, она би се сама потрудила да научи оно што знају мудри људи (Елиот, 1984, р. 325).

Растрзана између жеље да воли и да буде вољена с једне стране; и жеље да остане лојална брату и породици с друге, она не успева да пронађе баланс и некако увек осећа да греши: „... долазим на мисао да за мене не може бити среће у љубави; она ми је увек доносила патње. Волела бих да уредим свој живот без ње, као што то људи чине (Елиот, 1984, рр. 464–465).“ Меги је очигледно неиспуњена, свесна да је монотон и једноличан живот у провинцији са премало опција за младу жену жељну живота ограничава и спутава. Она верује да је излаз из књигама и свету знања, али јој се тај излаз чини немогућим, тј. прескупим, јер би такав избор на њу навукао гнев особе до које јој је највише стало.

Рејмон Чепмен тврди да је за Џорџ Елиот од изузетне важности вера у појединца и у његову друштвену одговорност: „сваки појединац мора да схвати ко је и да настоји да максимално искористи своју тренутну ситуацију“ (Charman, 1968, р. 291). Мегин проблем је, како сматра Кејт Џонс, делимично у томе што она „нема јасну представу ко је и шта жели“ (Jones, 1995, р. 31). Поред тога, она нема неког ко би је усмерио и саветовао о правцу у ком треба да усмери своје читање. Како примећује Џонс, Меги чита насумично одабране књиге на које наилази у породичној библиотеци, будући да нико у породици не налази за сходно да је упуту у то шта би требало да чита (Jones, 1995, р. 47). Џонс још додаје да се Мегина жеља за знањем испоставља као опасна с обзиром на чињеницу да она на тај начин долази до књига које заговарају одрицање од личних жеља и амбиција. По природи нагла, она лако пада у занос и иде из крајности у крајност: у једном тренутку силно жели да учини нешто велико и значајно; у другом се одриче својих жеља и одлучује се за тотално одрицање. Млада девојка без много искуства попут ње не схвата колико је болан и тежак такав живот, што јој наговештава Филип. Без икога у кругу породице ко би је саветовао и усмерио, Меги је осуђена да се сама сналази и доноси одлуке, али књиге које чита не нуде решење њених унутрашњих конфликта, већ она само потискује своје амбиције и жеље, које након неког времена, када једном еруптирају, доносе лавину коју је тешко зауставити. Како истиче Џонс, интелигенција сама по себи не значи успех; неопходно је и одговарајуће усмеравање и јасна представа о смеру у ком неко жели да напредује. За Кејт Џонс „Меги је пример шта се може догодити неусмереној интелигенцији“ (1995: 48).

Познато је да *Воденица на Флоси* има највише аутобиографских елемената од свих романа Џорџ Елиот. Лик и доживљаји Меги Таливер засновани су на лику и делу Мериен Еванс, која је такође потекла из провинције у којој се осећала несхваћено и спутано. Ипак, ако између њих две постоји нека битна разлика, можемо слободно рећи да је она приметна у начину на који су се образовале. За разлику од Меги Таливер, Мериен Еванс имала је подршку породице, на првом месту родитеља, у жељи да чита и да се

усавршава. Она је похађала неколико школа, а са тринаест година је добила задатак да преводи дела Марије Едворт на Француски језик. Како је морала да негује болесну мајку, а касније и да се стара о оцу, Мариен Еванс је школовање наставила код куће, где се усавршавала и самостално и под надзором ментора. Касније је улогу њеног ментора преузео њен животни сапутник, филозоф и књижевни критичар Џорџ Хенри Луис, који је подржавао књижевне аспирације Мариен Еванс. Дакле, Мариен Еванс је, супротно Меги Таливер, имала подршку породице, имала је неког ко је усмеравао њено образовање и, најзад, имала је јасну представу шта жели и у ком правцу ће ићи њено усавршавање и каријера уопште. Ипак, треба напоменути да је Мариен Еванс била исто тако несигурна и спремна да се и на најмању критику повуче, баш као и наша јунакиња Меги Таливер. Како тврди Тим Долин, Мариен Еванс је пристала да уређује *Westminister Review* углавном зато што је то могла да ради у потпуној анонимности (2009: 103). Мало је списатељица у периоду у ком је она писала користило мушки псеудоним, али се Мариен Еванс одлучила на такав потез из два разлога. Први је што није желела да је (мушка) критика поистовећује са списатељицама популарних романи и фантазија. Мариен Еванс је желела да роману да много озбиљнији тон него што је дотада имао и сматрала је да су јој веће шансе за успех ако се потпише као мушкарац. Друго, Мариен Еванс је живела у ванбрачној заједници, што је за оно време било скандалозно. Иако су разлози због којих њен партнер није могао да добије развод били правне природе, Мариен Еванс је у очима друштва била посрнула жена, те је она знала да ће критика дела једне такве особе сумњивих квалитета дочекати на нож.

Џорџ Елиот је, као жена која је познавала неколико језика и која је жудела за знањем, била неко ко је био у току са савременим научним и филозофским текстовима и токовима. У периоду у којем је писала са континента су се прошириле идеје о потреби за реформисањем образовања. Педагози и реформатори образовања попут Жан-Жак Русоа и Јохана Песталоција пропагирани су идеју да образовање не може бити једнолично и исто за све, а засновано на понављању научених чињеница. Елизабет Гаргано указује на чињеницу да је и Џорџ Елиот била под утицајем идеја о потреби за индивидуализацијом учења и прилагођавању образовања способностима и потребама ученика (2013: 115). Гаргано примећује да је Елиотова кроз своју фикцију често критиковала формално образовање и залагала се за индивидуални приступ образовању (2013: 117). Поред тога што се формално образовање, које је требало да развије потенцијале појединца, свело на комодитет који је имао искључиво друштвену улогу, оно је имало још један велики недостатак – нису постојале јасне смернице када је у питању начин на који је требало преносити знање, а до краја XIX века није било ни контроле наставног кадра од стране званичних институција. То је имало за последицу то да су се људи различитог образовања и педагошких способности бавили наставом. Линда Робертсон, ауторка чланка *Ignorance and Power: George Eliot's Attack on Professional Incompetence*, наводи да је Џорџ Елиот у својим

романима често исмевала формално образовање, а нарочито људе чија је професија припадала праву, свештенству и медицини. Елиот је у некомпетенцији људи из тих бранши видела велику опасност, будући да су они имали највећи утицај на „добробит и понашање људи“ (Robertson, 1985, p. 101). Упечатљив пример који илуструје такав став Џорџ Елиот свакако је лик гдина Стелинга, ментора Тома Таливера.

Волтер Стелинг је свештеник који у држању часова види начин да увећа своје приходе. И за њега је, као и за гдина Таливера, образовање комодитет, средство које треба да му помогне да оствари неки „виши“ циљ (Гдин Стелинг у држању часова види начин да увећа своје приходе. За Едварда Таливера образовање је нужно за Томово напредовање на друштвеној лествици; оно је „оружје“ које ће му помоћи да буде равноправан адвокатима и господи уопште.). Гдин Стелинг, иако је дипломирао на Оксфорду, није неко ко подучавање поверених му ученика схвата озбиљно. Ауторка наводи да он метод наставе не прилагођава ученицима, већ да увек предаје на исти начин. Иако увиђа да Том није неко ко може да продре у апстрактне појмове којима обилује латинска граматика и Еуклидова математика, он покушава да натера Тома да напамет учи нешто што не разуме. Наратор примећује да „је такав начин учења био од штете за Тома онако исто као што би му од штете било кад би му стално давали да једе сир с намером да му лече желудац који сир не може да свари (Елиот, 1984, p. 166)

Једна од импликација романа *Воденица на Флоси* свакако је да образовање треба да буде у складу са способностима, интересовањима и потребама појединца. Родитељи Меги и Тома Таливер нису водили рачуна о томе ко је надарен за шта и коме је какво образовање потребно. Том, као мушкарац и будућа глава породице, треба да добије најбоље школовање, без обзира на чињеницу да је, по речима самог оца, „гром на језику, чита тек осредње и не мари за књиге“ (Елиот, 1984, p. 33). Међутим, гдин Таливер не увиђа да школовање код свештеника неће много помоћи Тому у његовом напредовању. То постаје јасно у тренутку када Том одлучује да се лати каквог конкретног посла који ће му омогућити да отплати очев дуг. Теча Дин јасно ставља Тому до знања да му латински неће пуно значити у трговачком послу, то је пре знање које ће послужити адвокату. Ипак, иако без успеха када је у питању формално образовање, Том прилично брзо напредује у трговини, и то зато што, како тврди Џонс, поседује оно што је најбитније за такву врсту посла – дисциплину и чврст карактер (1995: 40). За Кејт Џонс Том је једини у породици Таливер који је у стању да се прилагоди систему и уради оно што је потребно како би остварио успех. Она закључује да је Том успео да се снађе не захваљујући, него упркос погрешном образовању које му је отац обезбедио (1995: 45).

Ако *Воденицу на Флоси* посматрамо као билдунгсроман, онда можемо рећи да је то роман који прати одрастање и развој два по много чему супротна лика, Меги и Тома Таливер. Хенри Али (Henry Alley) у чланку *The Complete and Incomplete Educations in The Mill on the Floss* тврди да је главна тема романа недовршеност, а да је радња заснована на причи о два живота која се

завршавају пре него што сазру и остваре се као личности (Alley, 1979, p. 184). Неадекватно образовање је, сматра Али, нанело велику штету и једном и другом лику, те Меги, којој недостаје усмерење, у књигама види бег од сурове стварности, док Том не успева да актуелизује своје потенцијале и све више се удаљава од људи. За овог критичара Меги је превише саосећајна, док је Том превише себичан и изолован од других. Импликација је да никако не треба ићи у крајност и треба тежити некој врсти споја саосећајности и одвојености (1979: 193).

ЗАКЉУЧАК

Џорџ Елиот била је, дакле, изузетно важна фигура када је у питању викторијански роман, као и викторијанско друштво и култура. Њен утицај се пре свега огледа у томе што је, заједно са неколицином озбиљних писаца, роман подигла на виши ниво, те да је делимично зазаслужна што је роман XIX века уместо забавне имао моралну и едукативну функцију. Иако су јој неки криричари замерали због тога што је настојала да подучава људе кроз своја дела, не можемо оспорити да је то чинила покушавајући да утиче на наклоности и изазивање саосећања код читалаца. Њени ставови били су утемељени у конзерватизму, тако да је и Џорџ Елиот, као и већина њених савременика, веровала да је британско друштво као целина добро, али да је неопходно тежити ка његовом напредовању, што се може постићи континуираним радом и трудом сваког појединца, који треба да буду свесни своје друштвене одговорности. Џорџ Елиот није желела да је посматрају као ромасијерку која се бори за већа женска права. Она није била на страни сифражеткиња не само зато што није веровала да ће право гласа донети неке суштинске промене. Елиотова је била уверена да би рецепција њеног дела као опуса који се бави само тзв. женским питањем омаловажила и поједноставила њене много сложеније и озбиљније претензије као писца.

Образовање је свакако једна од доминантних тема у *Воденици на Флоси*. Циљ Џорџ Елиот био је да укаже то колико је концепт образовања сложен, те да га не треба сводити на комодитет који треба да нам осигура добар посао и егзистенцију. Образовање је нешто много узвишеније од добијања квалификација које ће нам осигурати стицање звања. Елиотова је сматрала да и мушкарци и жене треба да имају једнаке шансе на образовање, али и да образовање не мора да значи да ће жена занемарити своју улогу домаћице, те да женско образовање не представља никакву потенцијалну претњу мушкарцима и друштву, како је то један део јавности покушавао да представи. Такође, образовање, треба да буде прилагођено компетенцијама и афинитетима сваког појединца, јер ће само на тај начин индивида у потпуности остварити своје потенцијале. На крају, образовање треба да буде регулисано од стране система како би се избегло да друштвено одговорне професије обављају некомпетентне особе штурог знања, јер ће то имати далекосежне негативне последице на читаво друштво.

ЛИТЕРАТУРА

Alley, H. (1979). The Complete and Incomplete Educations of the Mill on the Floss. *Rocky Mountain Review of Language and Literature*, 33(4), 183–201. <https://doi.org/10.2307/1347669>

Briggs, A. (1999). *A social history of England* (3. ed). Penguin Books.

Chapman, R. (1968). *The Victorian debate: English literature and society 1832-1901*. Weidenfeld & Nicolson.

Davies, E. (2003). *Higher Education of Women 1866*. Bloomsbury Publishing.

Dolin, T. (2009). *George Eliot*. Oxford university press.

Eliot, G. (1855). Margaret Fuller and Mary Wollstonecraft*. In *Mary Wollstonecraft* (pp. 988–989). Routledge. <http://georgeeliotarchive.org/items/show/94>

Eliot, G. (1856). Silly Novels by Lady Novelists. *Westminster Review*, LXVI, 442–461.

Eliot, G. (2005). Letter IV, V. In A. S. Byatt (Ed.), *Selected essays, poems and other writings*. Penguin Books.

Gargano, E. (2013). Education. In M. Harris (Ed.), *George Eliot in Context* (pp. 113–121). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139019491.017>

Jones, K. (1995). *Education, class and gender in George Eliot and Thomas Hardy* [Doktorska disertacija, University of New Hampshire]. <https://scholars.unh.edu/dissertation/1875>

Kucich, J. (2000). Intellectual debate in the Victorian novel: Religion, science, and the professional. In D. David (Ed.), *The Cambridge Companion to the Victorian Novel* (pp. 212–233). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCOL0521641500.011>

Mill, J. S. (2017). *The Subjection of Women*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351302524>

Page, N. (1993). *Writers in their Time: George Eliot*. The Macmillan Press.

Rignall, J. (2011). George Eliot. In A. Poole (Ed.), *Scott, Dickens, Eliot, Hardy: Great Shakespeareans: Vol. V* (1st ed., pp. 95–138). Continuum; Bloomsbury Collections. <http://www.bloomsburycollections.com/book/scott-dickens-eliot-hardy-great-shakespeareans-volume-v/ch3-george-eliot/>

Robertson, L. (1985). IGNORANCE AND POWER: George Eliot's Attack on Professional Incompetence. *The George Eliot Review*, 24, 100–105.

Thomson, P. (1956). *The Victorian heroine: A changing ideal, 1837-1873*. Oxford Univ. Press.

Елиот, Џ. (1984). *Воденица на Флоси* (А. Николић, Trans.). Минерва.

THE MILL ON THE FLOSS – THE CRITIQUE OF THE CONCEPT OF
EDUCATION IN VICTORIAN GREAT BRITAIN

*Nataša V. Ninčević*¹

Abstract: George Eliot was not only a significant Victorian writer, but primarily an intellectual. She thought that literature had an important role in the reform of society, the moral and educational function. Eliot interwove her views on the direction in which the society should move in her works, so that the analysis of her opus cannot be separated from the social circumstances in Victorian Great Britain. The aim of this work is to imply at the fact that by means of *The Mill on the Floss* George Eliot indirectly criticized the official concept of education of the Victorian era. The starting point of our research is an overview of the state of society, followed up by George Eliot's attitudes towards the question of education, which can be found in her essays and letters. *The Mill on the Floss* is a picturesque illustration of George Eliot's beliefs that education should be reformed, as well as of the need of a different approach to this extremely important question. The implication of this novel is that education needs to be appropriate to the requisites and competences of the student, but also that education mustn't be reduced to a commodity, so that we should raise the awareness that education has a much more important and wider role than mere acquisition of a degree and means that will facilitate easier employment.

Key words: education, commodity, individuality, women's education, guidance.

Примљен: 09.01.2021.

Прихваћен: 21.06.2021.

---

¹ natasainceticovic@pr.ac.rs, University of Priština - Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica